

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ХАРКІВСЬКОМУ РЕГІОНІ

Стаття розглядає сучасний стан та проблеми розвитку туристичної діяльності в Харківській області. Основну увагу приділено аналізу туристичних потоків у регіоні, а саме кількості обслугованих іноземних громадян, жителів області, що виїжджали на відпочинок за кордон, громадян, охоплених внутрішнім туризмом, за період 2000-2011 роки. Детально охарактеризовані коливання кількості обслугованих туристів у зазначений період, а також фактори, які спричинили такі коливання. Визначені позитивні і негативні тенденції у діяльності суб'єктів туристичної діяльності регіону, та чинники, які впливають на розвиток туристичної галузі.

Ключові слова: туризм, туристична діяльність, суб'єкти туристичної діяльності, туристичні потоки, національний туристичний продукт, екскурсанти.

Ірина Скриль. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ХАРЬКОВСКОМ РЕГИОНЕ. Стаття рассматривает современное состояние и проблемы развития туристской деятельности в Харьковской области. Основное внимание уделяется анализу туристических потоков в регионе, а именно количеству обслуженных иностранных туристов, жителей области, выезжающих на отдых за границу, а также путешествующих по своей стране граждан Украины, за период 2000-2011 годов. Дана детальная характеристика изменений количества обслуженных туристов за указанный период, а также причин таких изменений. Определены позитивные и негативные тенденции деятельности субъектов туристической деятельности региона и факторы, влияющие на развитие сферы туризма.

Ключевые слова: туризм, туристская деятельность, субъекты туристской деятельности, туристические потоки, национальный туристский продукт, экскурсанты.

Irina Skril. MODERN TRENDS OF TOURISM'S DEVELOPMENT IN KHARKIV REGION. The article examines the current condition and problems of tourism activities in the Kharkiv's region. Basic attention is given to the analysis of tourist flows in the region, namely to the number of served foreign tourists, inhabitants of the area, going on holiday abroad, as well as Ukrainian citizens traveling their own country, for the period 2000-2011. A detailed description of changes in the number of served tourists during the period is given, and the reasons for such changes. Identified positive and negative trends in the person's activities of tourist activity in the region and the factors that influence the development of tourism.

Keywords: tourism, tourist activity, persons of tourist activity, tourist floats, national tourist product, sightseers.

Актуальність. Туризм в Україні законодавчо проголошено пріоритетним напрямом розвитку національної культури та економіки. Це створює сприятливі умови для активізації туристичної діяльності, зумовлює підвищений інтерес до її наукових досліджень.

Протягом останніх десятиліть відбулися суттєві трансформації у розвитку туристичної діяльності в Україні, які зумовили виникнення низки проблем, зокрема стихійності, неконтрольованості, суттєвої територіальної нерівномірності розвитку, недосконалості нормативно-правової бази, різкої переорієнтації на виїзний туризм (а значить, виведенню значних валютних коштів за кордон), згортання масового внутрішнього туризму, погіршення матеріально-технічної бази галузі тощо.

Туризм відіграє важливу роль у регіональному розвитку. Нині більшість наукових досліджень спрямовано на аналіз економічних аспектів його розвитку, що зазвичай пов'язується із зовнішнім (міжнародним) туризмом. При цьому недостатньо уваги приділяється вивченню соціальних та екологічних аспектів внутрішнього туризму, який може стати важливим інструментом духовного відродження, національно-патріотичного виховання, формування екологічного мислення та майбутнього менталітету українського суспільства в цілому. Харківська область традиційно вважається регіоном з високим рівнем розвитку промисловості, сільського господарства, освіти і науки. Туризм не є визначальним у розвитку регіону, хоча має для цього сприятливі передумови – природні, історико-культурні, економічні, соціально-демографічні.

Вищезазначені аспекти визначили актуальність географічного дослідження туризму у Харківському регіоні.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз показників та виявлення особливостей розвитку туризму у Харківському регіоні.

Виклад основного матеріалу. Туристичну діяльність в Харківській області здійснюють туристичні підприємства, санаторно-курортні і оздоровчі заклади, готелі та інші місця для короткотермінового проживання.

Для характеристики туристичної діяльності в Харківській області було проаналізовано статистичну звітність Управління культури і туризму Харківської обласної державної адміністрації (форма державної статистичної звітності № 1-ТУР), яка визначає порядок заповнення суб'єктами туристичної діяльності державної статистичної звітності про діяльність в галузі туризму.

Станом на 1.08.09 р., згідно реєстру Державної служби туризму і курортів Міністерства культури і туризму України в Харківській області, налічувалось 546 ліцензованих туристичних підприємств. Більшість з них (496 з 546) функціонують у місті Харкові. Серед районів області найбільше туристичних підприємств припадає на Дергачівський (9) та Харківський (8) райони. В Балаклійському районі працюють 6 туристичних підприємств, Зміївському – 5, по 4 – в Лозівському, Печенізькому, Чугуївському. Це обумовлено розташуванням (близькість до обласного центру, зручне транспортне сполучення), значною кількістю

населення у цих районах, а також наявними природними та історико-культурними ресурсами.

Аналіз динаміки кількості ліцензованих туристичних підприємств свідчить про їх значний ріст (рис. 1). Так, якщо у 2005 році їх налічувалось 195, то у 2008 – 512 (збільшення у 2,6 рази). Структуру туристичної діяльності на Харківщині наведено у таблиці 1. Аналіз даних свідчить про збільшення туристичної активності після спаду, який відмічався у 2004, 2005 роках. Динаміка туристичних потоків за період 2000-2008 роки вказує на те, що загальний обсяг туристичних потоків у 2008 р. перевищив рівень 2000 р. на 85 %, але не вийшов на рівень 2003 р., коли відмічався максимальний рівень туристичних потоків за зазначений період, а саме 141,2 тис. осіб. У 2009 році також відбувся спад туристичної активності, що стало наслідком економічної кризи 2008 року. У 2010 році туристичний потік в регіоні збільшується, а на 2011 рік припадає новий спад, який відображає другу хвилю кризи.

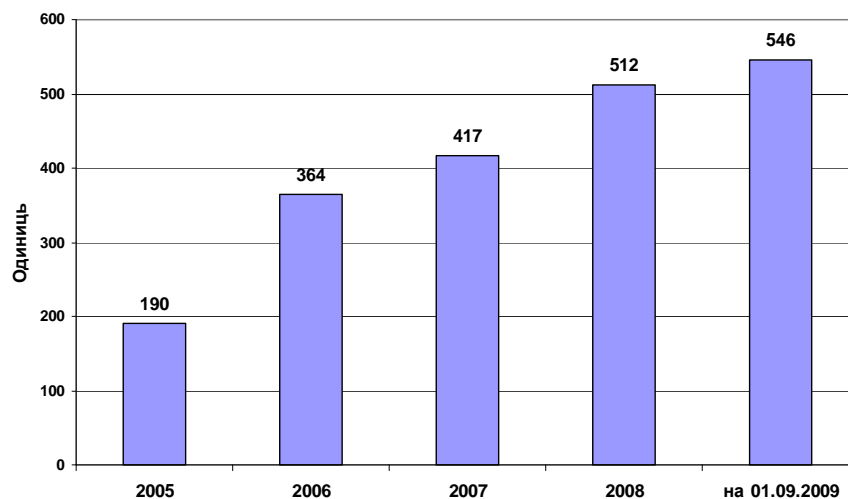


Рис.1. Динаміка кількості суб'єктів підприємницької діяльності у сфері туризму в Харківській області
(побудовано автором)

Таблиця 1

Туристичні потоки в Харківській області у 2000 – 2011рр. (побудовано автором за даними [4])

Рік	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності Харківської області – усього (тис. осіб)	У тому числі			Кількість екскурсантів (тис. осіб)
		іноземні туристи (тис. осіб)	туристи – громадяни України, які виїжджали за кордон (тис. осіб)	внутрішні туристи (тис. осіб)	
2000	74,3	7,5	6,0	60,8	20,6
2001	93,9	8,0	9,1	76,9	20,4
2002	111,9	10,5	16,9	84,5	20,3
2003	141,2	8,5	21,4	111,3	50,5
2004	115,9	11,6	24,8	79,5	49,3
2005	109,5	8,8	46,4	54,3	52,9
2006	85,7	7,6	18,7	59,4	46,9
2007	135,2	8,3	54,5	72,4	39,5
2008	137,4	8,8	64,9	63,7	45,6
2009	116,1	11,1	56,4	48,6	35,8
2010	132,4	12,8	71,2	48,3	29,2
2011	123,3	15,7	65,3	42,3	34,3

На розвиток внутрішнього туризму вплинула політична і економічна нестабільність: у порівнянні з 2000 р. кількість громадян, охоплених цим видом туризму, збільшилась лише на 4,8 %. Аналіз статистичних даних свідчить про те, що кількість громадян, охоплених внутрішнім туризмом стабільно зростала в період з 2000 по 2003 роки. Так, якщо в 2000 році цей показник складав 60,8 тис. осіб, то у 2003 році – 111,3 тис. осіб, тобто зростання склало 83 %. Після значного зниження туристичних потоків наприкінці 2004 року та протягом 2005 року почало відбуватися поступове зростання і приріст внутрішньотуристичних потоків у 2007 році по відношенню до 2006 року у межах 22 %. Але економічна криза 2008 року знову зумовила зменшення кількості

громадян, охоплених внутрішнім туризмом у порівнянні з 2007 роком на 13,7 %. В наступні три роки кількість внутрішніх туристів продовжила зменшуватись і у 2011 році склала 42, 3 тис. громадян (у порівнянні з 2003 роком скоротилась майже втричі). В структурі внутрішнього туризму переважають екскурсанти – 71,6 %.

Незначним залишається відсоток іноземних туристів, що відвідують Харківщину, хоча і цей показник зростає. Якщо у 2000 році Харківщину відвідало 7,5 тис. іноземних громадян (10% від усіх обслугованих туристів), у 2005 році – 8,8 тис. іноземців (8 % від загальної кількості туристів), то у 2011 році - 15,7 тис. іноземців (12,7 % від загальної кількості туристів). Пріоритетною залишається мета відвідування іноземцями – служба, ділова, бізнес, навчання.

У 2010 році спостерігається тенденція збільшення кількості жителів області, що виїжджають за кордон. У 2000 році виїзним туризмом було охоплено 6,0 тис. осіб, у 2010 році вже 71,2 тис. осіб, тобто відбулося зростання у 11,8 разів. У 2011 році кількість виїзних туристів зменшилась у порівнянні з 2010 роком на 8,3 %, що пов'язано з новою хвилею економічної кризи.

Наведені дані свідчать про певні негативні тенденції в роботі турпідприємств. Більшість з них є турагентами, орієнтованими на виїзний туризм. Принципом їх діяльності є правило: краще вивезти одного українця дорого за кордон, ніж залучити більшу кількість співвітчизників, але дешевше, до внутрішніх туристичних маршрутів. Крім того, можна зробити висновок про непопулярність національного туристичного продукту, недосконалість цінової політики. Як зазначає В. Куценко, нині ціни на туристичний продукт в Україні є значно вищими, ніж у Туреччині, Китаї, Єгипті, інших країнах. Тому значна частина населення, в т.ч. і Харківщини, віддає перевагу відпочинку за кордоном, до того ж, вивезені нашими громадянами кошти йдуть на розвиток туристичної інфраструктури інших країн, а не власної.

Є і позитивні тенденції, зокрема, зростання кількості туристів, мета відвідування яких – спортивно-оздоровча, дозвілля, відпочинок (68,7 тис. осіб у 2005 році, 104,1 тис. осіб у 2010 році). У 2008 році майже у 3 рази порівняно з 2000 роком зросла кількість туристів, які відвідали Харківщину з метою лікування (1,6 тис. осіб та 4,5 тис. осіб відповідно). Але економічна криза 2008 року зменшила цю статистику до 1,1 тис. осіб у 2010 році. Найбільша кількість екскурсантів припадає на 2003-2005 роки, наступні 5 років показник зменшувався, але у 2011 році у порівнянні з 2010 зріс на 15 %.

Такі коливання туристичних потоків у Харківському регіоні, на наш погляд, викликані наступним:

- погіршенням соціально-економічного положенням країни в цілому та регіону зокрема;
- дороговизною туристичного продукту, що робить його недоступним для соціальних категорій населення;
- недостатнім розвитком інфраструктури туризму;
- недостатньою кількістю комфортабельного та безпечного автотранспорту для обслуговування екскурсантів;
- незадовільним станом більшості автомобільних шляхів;
- практичною відсутністю реклами туристичних маршрутів Харківщини.

В обсязі реалізації платних послуг населенню Харківської області показники туристично-екскурсійних послуг (послуги з організації подорожуваль) найнижчі в загальному обсязі сфери послуг. Динаміку ринку туристичних послуг наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка ринку туристичних послуг у загальному обсязі реалізованих послуг населенню у Харківській області (побудовано автором за даними [4])

Роки	Обсяг реалізованих послуг населенню тис. грн.	Послуги з організації Подорожуваль, тис. грн.	%
2005	1985890,0	10361,5	0,52
2006	2464184,1	8307,9	0,34
2007	2881895,0	9660,5	0,34
2008	3451707,0	12617,1	0,37
2009	3730722,1	12985,0	0,35
2010	4086170, 0	28398,6	0,69

Треба зазначити, що у 2012 році вдале проведення Євро – 2012 сприяло збільшенню кількості туристів, які відвідали Україну, у тому числі і Харківщину. За рейтингом міжнародного порталу подорожей Globe Spots, Україна потрапила у десятку найбільш привабливих для відвідування країн у 2013 році. Це позитивна тенденція для розвитку туризму в державі та Харківській області.

Висновки. Туризм як складний об'єкт дослідження характеризується багатоаспектністю та виконує низку важливих функцій як на державному, так і на регіональному рівні. Соціальна сутність туризму полягає у забезпеченні доступності та реалізації права кожної людини на змістовний відпочинок, у культурно-виховній та освітній спрямованості, сприянні формуванню здорового способу життя, екологічного мислення.

У розвитку туризму в Харківській області є певні особливості: зміна співвідношення обсягів внутрішнього та зовнішнього туризму на користь останнього, незначна кількість іноземних туристів, поступове зменшення кількості громадян, охоплених внутрішнім туризмом. Туристичну діяльність в Харківській області у

2009 році здійснювали 546 ліцензованих туристичних підприємств, 90,8 % з них функціонують у місті Харкові. Серед районів області найбільше туристичних підприємств припадає на Дергачівський та Харківський, що обумовлено близькістю до обласного центру, зручністю транспортного сполучення, чисельністю населення, а також наявними природними та історико-культурними ресурсами. Аналіз динаміки кількості ліцензованих туристичних підприємств свідчить про їх значний ріст. Загальний обсяг туристичних потоків в Харківській області у 2010 році перевищив рівень 2009 року на 10 %, але у 2011 році знизився на 7 % у порівнянні з 2010 роком. На розвиток внутрішнього туризму вплинула політична і економічна нестабільність: у порівнянні з 2010 роком кількість громадян, охоплених цим видом туризму у 2011 році зменшилась на 12,4 %. Зберігається тенденція до збільшення кількості жителів області, що виїжджають за кордон: у 2010 році цей показник збільшився у порівнянні з 2009 роком на 21 %, хоча відбулося певне зменшення у 2011 році. Частка послуг з організації подорожувальних у загальному обсязі реалізованих послуг населенню збільшилася з 0,35 % у 2009 році до 0,69 % у 2010 році. Позитивним є поступове збільшення після кризи 2008 року кількості іноземних громадян, що відвідали Харківщину у 2011 році, а також зростання кількості екскурсантів.

Список використаних джерел:

1. *Туризм в Україні. Словарь-справочник* / [Автори-составители В.О. Соловьев, Л.Д. Божко, М.Н. Поколотная]. – Х.: Мачулин, 2008. – 224с.
2. *Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку: Монографія* / [За ред. проф. В.В. Александрова]. – Х.: ХНУ імені Каразіна, 2010. – 268 с.
3. *Туризм на Харківщині [Електронний ресурс]. Природно-рекреаційні ресурси та історико-культурний потенціал регіону: Бібліографічний путівник* / [укл. Г.М. Єрофеева, ред. Н.І. Гайворонська, відп. за випуск Л.О. Сашкова]. – Режим доступу: http://library/kharkov.ua/lib_druk.php?type=1&year=2008&id=1.
4. *Харківська область у 2011 році: статистичний щорічник* / [За ред. М.Л. Чмихала; відп. за вип. М.Ю. Григорчук]. – Харків: Головне управління статистики у Харківській області, 2011. – 577 с.